

det. Et endnu større savn er det, at J. C. Pezholds skulpturelle udsmykning af palæfacaderne slet ikke behandles. Det havde dog været ulige mere interessant end de mange gentagelser af allerede kendt stof at få belyst denne sachsiske kunstners indsats og få karakteriseret hans meget smukke relieffer, vaser o. s. v.

Det må også undre, at et ikke alene i dansk kunst, men på internationalt plan fremtrædende interiør som Jardins spisesal i Moltkes palæ overstås på få linier. Det er dog et af de allertidligste nyklassicistiske rum i Europa overhovedet. Hvorfor er Jørgen Hansen Kochs ombygning (1828) af Brockdorffs palæ ikke fundet værdig til en større behandling? Udfra en bygningshistorisk synsvinkel måtte det være fuldt så rimeligt som at medtage Abildgaards ombygning af Levetzaus palæ – Elling har da også i en monografi viet Hansen Kochs modernisering grundige studier (1951).

Da bogen således er mangelfuldt disponeret og redigeret og tydeligt bærer præg af en alt for hurtig færdiggørelse, synes man ærligt talt, at de forfattere og øvrige faddere, der kyndigt og omhyggeligt har løst deres opgaver, er blevet ladt i stikken. Hverken forlag, tilrettelægger eller redaktør kan bryste sig af denne udgivelse.

John Erichsen

HANS PETER HILDEN: SKRALD, STORBY OG MILJØ. *En beretning om Københavns kamp mod affaldet gennem 200 år. Udgivet af Renholdningsselskabet af 1898, 176 s., ill. 1973. Kr. 98.*

Renholdningsselskabet af 1898, tidligere Kjøbenhavns Grundejeres Renholdningsselskab, har markeret sit 75-års jubilæum ved udsendelsen af en historisk skildring af hovedstadens affalds- og kloakforhold væsentligst gennem de sidste 200 år. Forfatteren, cand. mag. Hans Peter Hilden, der er ansat på Folketingets bibliotek, har været »stillet meget frit overfor opgaven«, som det udtrykkes, og resultatet er da også blevet koncentreret om byens kamp mod affald og forurening og i mindre grad om det jubilerende selskab.

Det første afsnit tegner det ikke ukendte billede af svineriet i det gamle bysamfund, og Hildens skildring af de hygiejniske forhold i København før 1850'ernes store reformer får læseren til at samstemme med Edvard Brandes, når denne i en kronik fra sine sidste år stiller spørgsmålet: »Hvad er Elektricitet, Telegraf, Telefon ... mod Byens forholdsvis Renlighed nu til Dags« midt i en måske for idyllisk skildring af barndomstidens København! De hygiejniske reformer i midten af forrige århundrede bliver grundigt behandlede, ikke mindst i deres storpolitiske implikationer, hvor kampen om de københavnske kloakplaner på et vist tidspunkt knyttes til den store strid om junigrundlovens indskrænkning.

Skildringen følger kloak og renovation fra 1850'erne op gennem den resterende del af det nittende århundrede og ind i vort eget, hvor problemerne på en gang formindskes og antager kolossale dimensioner. Her kommer skildrin-

gen naturligt nok til at følge renholdningsselskabets udvikling. Fremstillingen er let læselig, og at de seneste års udvikling står lidt uklart, kan næppe bebrejdes forfatteren. Af og til kunne man have ønsket et teknisk udtryk forklaret for de uindviede i forureningsbekæmpelsens terminologi.

Resultatet er blevet en nydelig publikation, typografien er i orden og en bred margen giver plads for kortfattede, men oplysende noter. Der bringes et omfattende illustrationsmateriale, ofte velvalgt som billedet s. 48, der virkelig giver et indtryk af de dybe rendestene i fortidens gader, der så hyppigt bliver omtalt, men sjældent vist så tydeligt som på dette billede af Amagertorv i 1860'erne. Man kan så undre sig over, at der tilsyneladende er ofret så lidt omhu på billedteksterne. I hvilken forstand er befolkningen i Valby og Sydhavnskvarteret »hårdtprøvet«, som det hedder på s. 167, og hvorfor må vi ikke få skraldemand og vogn på s. 109 daterede? En anden billedtekst på s. 127 antyder ganske vist, at de er fra 1920'erne. I teksten under billedet af Langebro fra århundredets begyndelse på s. 91 omtales et særligt »latrintog« – men billedet viser almindelige godsvogne. På s. 100 præsenteres derimod dette særlige tog – blandt banens folk kaldet »Kongetoget«. Og endelig – er det ladegårdslemmer eller almindelige gadefejere, der rykker ud på s. 103? Teksten på de tilhørende sider kunne tyde på det første.

Claus Bjørn

INGER MARGRETHE RASTAD: KONGELIG FÆSTEBONDE I GANLØSE 1670–1800. *Eget forlag 1973. 135 s., ill., kr. 40.*

Landsbyen Ganløse på grænsen mellem det gamle Københavns og Frederiksborg amt var i perioden frem til selvejet slog igennem i slutningen af 18. århundrede som det meste af Nordsjælland fæste- (eller rytter-)gods under kronen. Vel netop derfor er der bevaret tilstrækkeligt med jordebøger o. l. til at udviklingen kan følges nogenlunde kontinuerligt i de 130 år, Inger Margrethe Rastad behandler i sin bog om Ganløse. Forfatteren – ejer af en af byens gårde – har iflg. forordet ønsket at fortælle »den danske bondes historie« set med bondens øjne, og i den hensigt er der indsamlet og bearbejdet et meget stort materiale fra rigsarkivet, landsarkivet for Sjælland og matrikelarkivet.

Byens størrelse og afgiftsforhold følges gennem regimentsjordebøgerne tilbage til 1670'erne. Dengang var der 20 gårde i byen, hvoraf 7 var udlagt til rytterhold. Beboerne af disse gårde var som landets øvrige rytterbønder fritaget for de normale fæsteafgifter, mod til gengæld at bekoste udrustning, kost og logi til en rytter. Man følger gårdenes afgifter, kreaturholdets størrelse og i særlig grad bygningernes tilstand til ca. 1720. Ved den tid konstateres en vis fremgang i forhold til slutningen af det forrige århundrede, hvor fattigdommen øgedes ved følgerne af krige, utallige ekstraskatter og det krævende rytteri, man måtte huse. At dette sidste har været en medvirkende årsag til fattigdommen, hersker der ikke tvivl om, men mon ikke rytteriet her i lidt for høj grad er blevet syndebuk?